

Toba / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 21 январа, 2025

Toba / hekaýa TOBA

(JEZA BERIJI ESKADRON)

Ýylda bir öwran älemi esrik ner dek kükredýän joşgunly bahar düňle sährany-da jadylaýjy demi bilen tanalmaz ýaly özgerdipdi. Asman giňişliginde ýukajyk bulutlaryň arasynda agaýana ýüzyän Gün giň jahany süýt ýaly ak nurdan dolduryp, ýaşyl begres ýapynan al-gyrmyzy gülli çöl-beýewana ajaýyp bir görk berýärdi. Salkyn sähradan nyzam bilen uzak ýola barýan atly esgerler aňyrsy görünmeýän dury howaly gözýetime siňe-siňe seredip, täze gurulýan ýoksullar dünýäsiniň başy gök dirän belent köşklerini, behişdi baglaryny görselerem, şu mahal geň galjak dældiler. Aglabasy ýaş ýigitlerden ybarat bolan esgerleriň göwünleri ynamdan hem arzuwdan ýaña joşup-daşyp durdy. Gapdallap sürüp gelyän eskadron komandiri esgerleriň göwün hyýalyny hasam ganatlandyryp gepleýärdi:

– Görüň-ä, görüň-ä bu güläleki zollary! Yllaki ynkylybyň gyrmyzy, baýdagy düşelen ýaly! Akja, gökje, saryja güller bolsa, biziň şanly baýdagymyzyň zer seçegi dek seçelenipdir! Men size näme diýjek bolýan? Şu owadan, ajaýyp dünýä mundan beýläk tutuşlygyna biziňkidir diýmek isleyän! Aýdymda aýdylyşy ýaly: «Bu ýagtylyk, täze döwran biziňki!..» Hanha, serediň, sag ýanymyz bilen deňme-deň uzap gelyän aňnat-aňnat gum ulgamlary-da, han-ha, çep ýanymyzy tutup ýatan otly-çemenli ümmülmez düzlügem, alnymyzdaky çoganly-ýowşanly titirligem, şu çölüstanda agyp-dönüp ýören süri-süri dowarlaram, iri mallaram ~ hemmesi, hemmesi biziňki! Birinji wezipe ~ biz ganym baýlaryň, begleriň, işan-mollalaryň gala-galmasynam tizden-tiz ýok edip, şuralar ýurdumyzy şolardan päkläp, bagt kölüne batyp yaşabermeli! Kimde-kim ozal hiç bolan bolsa, indi güýç boldy. Kimde-kim ozal güýç bolan bolsa, indi puç boldy. Biliňizdäki dembermez gylyçdan, egniňizdäki suw ýaly başatardan, sarsmaz dag ýaly bolup arkaňyzda direnip duran partiýa, hökümetden

minnet çekiň!..

Komandiriň manyly sözleri ýeke bir esgerlere däl-de, hatda olaryň horguryşyp, guýruklaryny bulaýlaşyp göwünjeň gadam urýan atlaryna-da täsir edýän ýalydy. Öň meýletinleriň otrýady hasaplanan bu esgerler ýaňy-ýakynda täze harby geým hem ýarag bilen beslenip, hökümediň atly polkuna goşulypdy. Egni ýaşyl gimnastýorkaly, bili kaýyş kemerli, başy zommak budýonowkaly, maňlaýy gyzyl ýyldyzly atlylar täp-täzeje harby eşikde öz-özlerine guwanç duýgusyny syzýardylar. Dogrudanam, öňler obada iş-pişesiz söwedeňleşip ýören bikär oğlanlar kim? Bularyň haýsam bolsa biri edil şu sypatda dogup-dörän köne obalaryna toý mähellesiniň gyrasyndan sürüp baraýsa dagy, obadaşlary içlerini çekişip: «Bäh, bi Garaja batyrmy-aý! Edil tanar ýaly bolmandyr-ow zaňňaryň biri!» diýşerler. Çülpeje oğlanlar onuň maňlaýyndaky gyzyl ýyldyzyna, jylawyny çeýnäp bökjekleýän atyna, tüpeňine-gylyjyna höwes bilen garasa, öň mahalky ulumy gelin-gyzlar indi onuň harby geýimiň täsiri bilen dikgerip gönelen göze ýakymly boý-syratyna-da ogryn-ogryn gözlemän durmasalar gerek!

Şu pursatda komandir gum tarapdan atyny hasyrdadyp eňip gelýän gözegçi esgeri görüp:

– Eskadron! Aýak çek! – diýop buýruk berdi-de, gyssanyp gelýäne garşy sürdi.

– Näme gördüňiz? Basmaçymy? Gaçakçymy? Näçe atly?

– Hiç zadam göremzok, ýoldaş kemendir!

– Onda näme aldyranyň bar ýaly atlyp gelýäň?! Hany ýanyňdaky nirede?

– Ol gözetleýär, ýoldaş kemendir! Men bolsam başga zat aýdaýyn diýip geldim...

Esger üzeňňä galup dikeldi-de, ilerki guma bakan boýnuny süýndürdi, eliniň aýasyny gulagyna eltip, tutuşlygyna gulaga öwrülip diň salmaga başlady. Eşitgirlikde deňi-taýy bolmadyk, şol sebäplem «Bäpbe diňçi» adyny alan bu esger üşerilip duransoň:

– Eşidýän, ýoldaş kemendir! – diýip, gizlin bir syryň üstüni açan ýaly dillendi. – Şahlak gär serkäniň boýnundaky jaňyň düňňürdisini eşidýän: düňňül-zaryň, düňňül-zaryň... Aýak ýeterde

agyr süri bar, agyr süri!

Hoş habar üç toplum bolup duran atlylaryň arasynda şadyýan seslenme döretdi. Begenjine: «Jan saňa!» diýenlerem boldy. Şorsuran zaňňarlaryň täzeje etden çekdirme ýa börtme iýenlerine ýarym aý dagy bolupdy.

– Baýyň sürüsidir öýtseňiz, baryp gaýdyberseňizem bolar – diýip, Aşyr özüniň maňlaýy ýyllyzly komandir papagyny galdyryp, akja-ýaglyk bilen ýüzüniň derisini çaldy.

– Häý, süri bolsa, baýyňky bor-da, ýoldaş kemendir! Garypda süri nireden bolsun?

Bäpbe diňçi şeý diýip, dişlerini bihaýa syrtardyp gülen bolup dur. Toplum atlylaram hehede-hehe boluşýar işdämen ýalmawuzlar.

Aşyr komandir üç-dört atlyny sürüniň üstüne iberdi-de, gumuň goltugynda, akja çägäniň üstünde, rahat ýerde düşlemegi buýruk berdi. Esgerler atlaryny ýalaňaçlap, olary uzgam çöketligi basyran hem adaja şemala ülpüldäp öwşün atýan ýumşajyk urkaçy selinlige goýberdiler.

Harby eşik syratly synasyna diýseň ýaraşýan ak ýüzli, uzyn boýly komandir dynç almaga oturan ýigitlere ädiklerini çykarmaga, guşaklaryny ýazdyrmaga rugsat berdi-de, olaryň önünde iki ýana gezmeläp, göwnüne gelýän pikirlere gümra boldy: «Häzir baýlaryň ýüz müňlerçe dowary, düýe maly gum içinde, yllaki gurt ýaly elewräp ýör. Gan içen ganymlar indi mal-halyndan ellibizar geçip, janyny gutaryp bilselerrazy bolaymaly boldy. Türkmenistanyň Merkezi ispolnitel komitetiniň hem-de Halk Komissarlar Sowetiniň Karary esasynda häzir gumly baýlaryň, kulaklaryň müňläp dowary täze gurulýan sowhozlara hem kolhozlara mugt berilýär. Eýeleri bolsa synp hökmünde ýok edilmäge degişli. Ýerbent hem Kyrkguýy çarwaçylyk raýonlarynda bu işiň depgini entek pes hasaplanýar. Käbir baýlar goňşy ýurtlara malyny sürüp gaçyp gitmäge hyýal edýär. Biziň eskadronmyzyň ýörite harby tabşyryk bilen häzirki barşy hem sekiz süri goýnuny, ýüze ýakyn düýesini daşary ýurda aşyrmak üçin ýola düşen ady belli baýy serhetden aşmanka ele salmak. Onuň göçüni çopan-çolugy, dogan-garyndaşy, aýal-ebtady, çaga-çugasy hem ýanlaryndaky garawul basmaçylary bilen bile

toparlaýyn ele salyp tutup alyp gaýtmak. Ýüz adamdan jemlenen atly-ýaragly, pulomýotly eskadrona şol gaçakçylaryň suwyty gaýtawul berip bilmejegi mälim hem welin, ýöne şu ýigitleriň arasynda jeňde ganjaryşyp görmediklerem, hatda horazyň damagyny çal diýseň eli titreyän «ejem ogullary» hem bar bolmaly. Söweşde ýaraly bolup ýesir düşen baý guýruklary heran-haçan janyýangynly gargynjyrap, awusyny pürküp, häzirem köne zamandaky ýaly, garyp-pukarany adam hasabynda görmeýändigini bildirýär. Şonda olary golaý garyndaşlary bilen bilelikde gylyçdan geçirmek zerurlygy ýüze çykýar. Ine, şeýle zerurlyk ýüze çykanda, şu gögele oglanlara: «Çap! Pürrele! Dogram-dogram et!» diýseň, ýaýdanyşyp dursalar gerek. Çagalykda, obada, düşünjesiz, yzagalak adamlaryň arasynda gulaklaryna guýlan bolgusyz zatlar: «Dünýäde iň günä zat ganhorlukdyr, ganhory dowzahda jzyrdadyp oda ýakarlar» diýen ýaly köne pikirler olary aýgytly hereket etmäge ýol bermez. Aňrysyna seretseňem, bularyň ýüreginde entek synpy ýigrenjiň ody lowlap ýananok. Şol ody ölçerip güwletmeseň, bulardan hiç wagtam işçi-daýhan gyzył goşun çykmaz! Baýyň goýnuny iýip gerk-gäbe bolmak dagy nämejik! Bulary baýyň sallançakda ýatan posalajyk balalaryny lak-luk atmaga ukyply edip terbiýelemeli!..»

Esgerler bolsa bu mahal toplum-toplum bölünip, her toplum bir zada gyzygyp, gülşüp-bälçireşip, oýun-henek edişip otyrды. Tejenli – saragtlylaryň üýşmeleňi beýlekilere garanda has şahandaz, garagol bolup, olaryň şowhuny has göçgünli çykýardy. Bu toparyň ortasynda köneje dutaryny gazalap, kellesini gaty-gaty bulaýlap, «heý-heý-heý!» edýän ýapbyldak bagşy öýlenmedik oglanlary gyjyndyrýan, olaryň hyjuwyny atlandyrýan aýdymalary sanaýardy. Bagşy: «Ak mämäňe çybyn gonmuş oglankaň, ulalanda zzy görner, Akmeňli!» diýende, daşyndakylar: «Howjan! Diliňe döneýin! Göwnüm bol!» diýip gowur turuzýardy. Bettan atly ýaman gorsaw birisi bolsa: «Görkeziň maňa şol gonmasyz ýere gonýan haramzada çybyny! Ýazzy maňlaýyndan garsyldadaýyn men onuň!» diýip, gara çyny bilen gygyrýardy.

Aşyr komandir şol Bettanyň öz obasyndaky baýy ar-namys üstünde jöwher pyçak bilen garnap gaýdandygyny hem-de hökümetden arka

gözläp, gyzył goşuna girendigini oňat bilýärdi. Şunuň ýaly, iki tarapyňy deňlänler eskadrona ýene-de başleň-üçleň bardy. Bular telpegini al diýseň, kellesini almaga taýyn, jeňde arkaýyn bil baglap boljak dyzmaç, dözümlü kişilerdi. Emma synpy duşmany ýek ýigrenmek hyjuwy şu sanlyja adamda bolşy ýaly, beýlekilerde-de bolsady! Galanlaryň hem ýüregini ýigrençden ýaña hyňlap durar ýaly etmek üçin, türkmeniň iň ýaman görýän zadyny ~ ar-namysy orta atyp gyjالات bermäni ulanmak dogry bolsa gerek. Aşyr komandir şu niýet bilen elini galdyryp yşarat etdi-de, özüniň näme-de bolsa bir zat aýtjakdygyny aňdyrdy. Bagşyly topar «ýuwaşda-ýuwaş» diýşip dymanda, komandir oturanlara golaýrak durup gepledi.

– Haý, batyr ýigitler! Bettanyň ýaňky aýdan jaýdar sözüni hemmäňiz eşidensiňiz. Gulpaklyja gyzyň entek tözlenmedik mämese neşderini sanjan wagşy çybynyň ýazzy maňlaýyndan garsyldadyp ataýyn diýýär ol. Gaty dürs aýdýar. Emma onuň sözi wagşyýana çybyn hakda aýdylman, ynsanlygyny ýitiren ýyrtyjy baý dogruda aýdylsa, hasam uly mana eýe bolardy. Men size bir baýyň gürrüni bermekçi. Şonuň ýaly baý siziň her biriňiziň obaňyzda-da bolmalydyr. Bilýäňizmi ol nädýär? Öz obasyndaky garybyň entek göze görünmedik ýaşajyk guba gyzyny galyň berip satyn alýar-da, mähnet ýekegalan ýaly, ony nika gijesi parçalaýar. Görgüli çaganyň: «Waý, eje-leý! Waý, öldüm-eý!» diýip wägirmesi baýyň öý diňleýän dogan-garyndaşlarynyň göhüni getirýär. Meniň tanaýan baýym uly aýalynyň üstüne, şeýdip üç gyz aldy. Ýagşy pikir edip görseň, baýlaryň şol parçalaýan çagalary, eýsem obadaky garyp ýigitleriň uýalary dälmi? Bäpbe diňçiniň uýasy dälmi? Gurbynyň, Annagyň, Mäminiň, beýleki garyp ýigitleriň uýasy dälmi? Ýyrtyjy möjegiň akja toklyny parçalaýşy ýadyma düşende, ar-namysdan ýaña meniň içim tütäp, agym tutuberýä! Ýüregim şu zuluma çydaman, parka-parka ýarylyberýä! Biz haçana çenli döz gelmeli?! Sowet hökümeti bize näme üçin ýarag berdi, güýç berdi, ygtyýar berdi?! Meniň şu aýdýanym siziň hiç biriňiziň janyňyza degenokmy?! Janyňyzy jowrandyranokmy?! Ýa-da siz şeýle binamys adamlarmy?!

Bettan zöwwe ýerinden galdy-da:

– Boldy, kemendir! Boldy! – diýip, agzyndan ot saçyp

gygyryberdi. – Hany görkez maña şol aýdýan baýyňy! Sakgalyndan gaňryp tutaga-da, bogazyny garladyp çalmasam, atamyň oglt bolmadygym!

Ady tutulan Gurby, Annak, Mämi dagy hem edil kem galýan ýaly ýerli-ýerden zowladyberdi:

– Bizem bardyrys-how! Baýlaryň tohumyny tüketmelem bolsa, gaýra durar öýtmegin! Ar-namysy iki esse edip ýerine salarys! Aşyr komandir esgerleriň ganyny gyzdyryp bilendigine öz ýanyndan gaty hoşal boldy-da: «Byla-ha baryp ýatan syýasy okuw bolaýdy!» diýip oýlandy. Aslynda-ha urşujy ýigitleriň aň-düşünjesini synpy ýigrenjiň awy-zäheri bilen püre-pür doldurmak, elbetde, eskadron komandiri Öremediň wezipesi. Öremet komissar bolsa sürüden soýarlyk janly getirmäge iberilenlere baş bolup gideni üçin, hanha, ýaňy gaýdyp gelýärdi. Haýdaşyp sürüp gelýän atlylaryň her haýsy bir semiz goýny öňlerine kese basyp nahar ataryljak ýere düşürende, oturan esgerleriň juda keýpi göterildi. Garaýagyz, gaşlak, burunlak, murtlak komissar, uly iş bitiren ýaly, üstüni kakýdyryp geldi-de, näme gürrüň etdiňiz diýen manyda Aşyr komandiriň ýüzüne soragly garap durdy. Komandir bolan gürrüňi gysgajyk aýdyp berende, Öremet başyny atyp-atyp oňlady.

Şol wagt aňry çetde ornaşan bir ýigit çekinjeň, ýöwsel äheňde:

– Ýoldaş kamsar! Hany bi günä-sogap diýlen gepem-ä bardyr. Gan dökenimiz, jan alanymyz üçin, o dünýäde jogap bermeli bolsak näderis? – diýip sorady.

Öremet komissar saryýagyz ýigidiň bu aýdýan zadynyň bütin eskadrona zyýanly täsir edip biljekdigini göz öňüne tutup, ony utandyryp gepledi.

– Melebaý! Bilýäňmi, jan inim! Özüň ýaly gyzyl esgeriň şol bolgusyz zatlara ynanmagy barypýatan nadanlygyň, yzagalaklygyň nyşany ahyryn! Sen dünýäde iň öňdebaryjy jemgyýetiň wekikidigiňi bileňokmy?! Hýä, ýanyňda Suhanberdi molla otyr welin, megerem, seniň akylyňy bulaşdyrýan şol bolsa gerek. Suhanberdi molla başga zat üçin däl-de, sowatsyzlygy ýok etmek üçin otrýada alyndy. Siz molladan okamany-ýazmany öwrenseňiz öwreniň-de, ýöne onuň ahyret, kyýamat diýenine gulak gabartmaň!

«Suhanberdi» diýlip ady tutulan orta ýaşly, gara gyrçuw sakgally eskadron mugallymy «Mende günä ýok» diýen manyda ýylgyryp ellerinin daldalatdy. Öremet bolsa hasam bat alyp, sözünü dowam etdi:

– O dünýä, ahyret, kyýamat diýen zatlaryň toslamadygyny subut etmekden aňsat zat ýok! Heý, o dünýä gidenleriň gaýdyp gelýäni barmy? Bolubam bilmez! Bu zatlar baýlaryň, işan-mollalaryň aldawy! Özüňiz pikir edip görüň, olar şu gürrüňe ynanýan bolsalar, ýoksullaryň ganyny içmäge milt edermidiler?! Müň ýyllap garyplaryň hakyny iýermidiler?! Indi bize gezek geldi, oglanlar! Biziň döwrän sürmeli döwrümüz geldi! Sowet hökümeti halkymyzy eşrete ýetirdi. Eşretli döwrany goramak üçin, gyzył goşun synpy duşmanlary ýer bilen ýegsan etmelidir! Men dogry aýdýandyryn, ýigitler!

– Gaty dogry aýdýaň, ýoldaş kamsar! – diýip, Bettan, Gurby, Annak, Mämi dagy gaty göwünjeň seslendiler.

Şundan soň Aşyr komandir bilen Öremet komissar esgerleriň syýasy taýýarlygynyň barha ýokarlanýandygyna guwanyp, şu ýagdaýda gaçgak baýy serhetden aşyrman, ýolda ele salmak baradaky harby tabşyrygy birkemsiz ýerine ýetirjeklerine ynanyp, aşpezleriň goýun soýup nahar bişirýän ýerine bakan yöneldiler. Nahar taýýar bolýança, esgerlere isledikleriçe dynç almaga rugsat berildi. Olaryň aglabasy ýumşak ak çägäni ýassanyp, meýmiräp uka gitse, başga bir topary atlaryň guýruklaryny bulaýlaşyp siňňin otlaşyp ýören tarapyna, gül-gülälekleli meýdana gezelenje çykdy. Şol pursatda tebigatyň täsin bir hadysasy peýda bolup geň galdyrdy. Günüň mylaýym apak nury bilen bile dury asmandan maýdaja «keýik garamagy», dür dökülýän ýaly ýylgyr-ýylgyr sepeläp, бүтін dünýäni ajap, owadan bir görnüşe getiripdi. Suhanberdi molla gülli meýdanlara hem asmana kaýyl galma bilen garap dillendi:

– Älhepus! Behişdiň bir günü Ýere düşäýdi-ow! Allanyň sunguna bakyň-a! Tükenmez giň älemi inçe-nepis nagyş bilen bezäp oturyberdi! Näzijek gülleriň asmana owsunyp, ýaradanyň keremine ymtylyşyna syn ediň! Heý, şu ajaýyp dünýä gan çaykamaga neneň dözersiň?! Dözermiň, Melebaý, dözermiň?

– Soramawer-ow, mollam, soramawer! – diýende, saryýagyz

ýigidiň sesi aglamjyrap, ýalbarýan ýaly eşidildi. – Obadaş oglanlar goşuna gireli diýseler, il ugruna menem ýazylaýdym-la. Ýöne, at münüp ýörmelidirin öýdüpdirin-dä.

Suhanberdi molla arzuwly äheňde sözüni dowam etdi.

– Şu mahal asmandan nur bilen dür dökülip durka, çöl-beýewanyň iň çola ýerinde keyikler owlaklap, towşanlar çebşeklöp, eýjejik, owadanja janawarjyklar dünýä inýär. Emma welin... – Molla şu ýerde demi gutaran ýaly boguljyrap, sesini üýtgedip gepledi. – Emma welin, nägehandan peýda bolan ýyrtyjy möjek aýklanmadyk owlajygyň hem selniň içinde busup ýatan çebşejiğiň teninden jan alyjy dişini geçirip, süýjüje ganyny soranda, görgüli owlajyk zaryn mälöp, çebşejiğim bir jynssyz jägirer welin, olaryň soňky deminde çykan sesi depäň saçyňy üýşürüp, imanyňy göçürer!..

Melebaý eşiden zadyny gözi bilen gören ýaly bolup elheder aldy-da, saryýagyz ýüzüniň ganyny gaçyryp, daýanyp duruberdi. Ol aýdara söz tapman: «Bähh!» etdi.

– Adam adama ýagy bolanda nädýändigini bir bilsediňiz! – diýip, Suhanberdi molla öz-özünden haýygyp, hırçyny dişledi. – Oý-hoow! Oý-hoow! Ýyrtyjy haýwanlaryň dagy bolşuny toýlamalydyrla-aý!

Şol wagt hemmeler ýygnanmaly diýen çakylyk eşidildi hem nahardan öň birsellem söweş tälimi geçiriljekdigi aýdyldy. Gumuň goltugyndaky çökediräk ýeri dolduryp oturan ösgün çomuçlygyň ýakasyna üýşüldi. Komandir pajarlap ösen uzyn-uzyn çomuçlara elini uzadyp gepledi:

– Ine, şu ýagjymak porsy ys ýaýradýan padarlary ganym duşman hökmünde göz önüne getireliň! Hamala, olar garny ýagly semiz baýlaryň özi, dogan-garyndaşlary, ogul-gyzlary, aýallary, hyzmatkärleri, goraýjy basmaçylary diýeliň. Häzir biz gyzyl goşunyň merdana serkerdesi Semýon Mihaýlowiç Budýonnynyň dünýä belli söweş tälimini öwreneris. «Çybyk çapmak» tälimini biz öňem geçipdik. Emma çomuç çapmak hakykata has laýyk bolsa gerek. Paşyrdap duran endamly ýaşyl çomuç edil adamyň bedeni ýaly janly zat ahyryn. Hany ýyndam, düşbi baş aty ykjam eýerläp getiriň!

Ine, şundan soň iň dogumly ýigitleriň baş sanysy jylaw çeynäp

oýnaklaýan atlara atlanyp, almaz gylyçlaryny ýalpyldadyp syrдыlar. Olar ady agzalan gyzyly serkerdäniň gazap bilen okkesdirme söweşe girişini hem-de sagyna, çepine darap, duşmany şarpa-şarpa çapyşyny görkezdiler. Ýigitleriň golundaky dembermezi ýalp-ýalp inip-çykyp, çomuç baryny leýs edip geçýärdi. Çomuýyň kerçem-kerçem bölekleri çapylan adamyň başyndan-bedeninden, elinden-aýagyndan gan saçylyşy ýaly, şiresini şabyrdadyp dökýärdi.

– Berekella, Bettan! Berekella, Gurby! Berekella, Mämi! – diýip, komandir bilen komissar ikisi iki ýerden, çapyjylara meçew berýärdi. – Siz söweşde-de edil şunuň ýaly gaýduwsyz hüjüm etseňiz, ýoldaş Budýonnyý sizi orden bilen sylaglar.

Çomuç çapmak tamamlanyp, esgerler bir ýere toplanansoň, komandir Türkmenistanyň günbatar tarapynda ~ Dähli, Çyryşly, Çagyl guýularynyň ýanynda geçen ýylyň oktýabr aýynda gyzyly goşun bölümleriniň üstünlikli hereketleri bilen basmaçy toparlanyşyklarynyň merkezlerine derbi-dagyn ediji zarba urlandygyny hem basmaçylaryň ýok edilendigini gürrüň berdi. Komandiriň aýdýany 1931-nji ýylyň 16-njy oktýabrynda «Туркменская искра» gazetinde çap edilen dabaraly hem guwançlyt habar bolup, onda Orta Aziýa harby okrugynyň komandowaniýesi we esgerleri Garagumda basmaçylaryb derbi-dagyn edilendigi hakynda Türkmenistanyň zähmetkeşlerine buýsançdan, begençden doly raport buşlanýardy. Orta Aziýa harby okrugynyň goşunlarynyň komanduýuşisi ýoldaş Dybenko, okrugyň rewolýusion harby sowetiniň çleni ýoldaş Bauzer we Orta Aziýa Birleşen döwlet syýasy Uprawleniýesiniň ygtyýarly wekili ýoldaş Ýewdokimow tarapyndan gol çekilen raportda: «Partiýa we komsomol guramalary söweş operasiýalarynda komandowaniýäniň talaplaryny ýerine ýetirmekte bolşewistik hyjuwlylygyň hem-de tutanýerliligiň nusgalaryny görkezdiler, köp milletli bölümleriň bütin sostawyny partiýanyň baş liniýasynyň töweregine jebisleşdirdiler. TSSR-iň zähmetkeşleriniň önünde öz internasional borçlaryny ýerine ýetirdiler» diýilýärdi.

Komandiriň gürrüňini diňläp duran Suhanberdi molla bilen Melebaý haýpy gelmek bilen bir-birleriniň ýüzüne garap, başlaryny ýaýkadylar. Bularyň haýpy gelmegine sebäp bolan zat

bigünä ýomut ilatyň wagşylarça gyrylmagyna harby gahrymançylyk diýlip at berilmegidi. Suhanberdi molla şol gyrgynda, basmaçydan daşgaryn, kökene kökerilip goýlan ýüzlerçe biçäre garrylaryň, aýallaryň, neresse çagalaryň hem ýaňky çomuç kerçelişi ýaly kerçelendigini eşidipdi.

Aşyr komandir şübhelendirmäge ýer galdyrmaýan ynam bilen pikirini ösdürip sözlemegini dowam etdi:

– Günbatar operasiýasynda 281 adam partiýanyň hataryna, 112 adam bolsa komsomolyň hataryna kabul edilen. Eýsem bu ýagdaý partiýa guramalaryň bolşewistik ýolbaşçylygynyň bigüman dogrulygyna, şeýle hem partiýada däl esgerleriň partiýa bolan çäksiz ynamyna şaýatlyk etmeýärmimi?! Ynha, tiz wagtda, hut şu ýylyň içinde, biziň merkezi çarwaçylyk raýonlarymyzda-da edil şonuň ýaly söweşjeň operasiýa geçiriler. Garagumy basmaçy bandalardan arassalamak, çölüstany sowetleşdirmek işi üstünlikli tamamlanar. Garryçyrla, Bagt, Mollagurban, Keltegoňur, Çürçüri, Gyzyltakyr sebitlerinde kyýamat gopar, gan sil ýaly şarlap akar. Biziň eskadronymyz hem şu janly söweşde gylyjyndan gyrmyzy gan saçyp, uly abraýa eýe bolar. Siziň iň batyrlaryňyz bolsa, partiýa we komsomol hataryna kabul edilersiňiz, belkem, orden bilen sylaglanarsyňyz. Eýýämden taýýarlanyp ýören gazaply söweşe hut ýoldaş Budýonnynyň özüniň ýolbaşçylyk etjekdigi barada-da gürrüň ýaýrapdyr. Gumda müň ýyl bäre agalyk sürýän baýlar, begler, kulaklar: «Buduýogyn geljekmiş! Buduýogyn geljekmiş» diýip gorkularyna zagyrdyklap oturanmyşlar. Olaryň käbiri bolsa, üstlerinden ahyrzaman inmäkä, maşgalasyny hem mal-döwletini alyp, daşary ýurda gaçmaga başlady. Şolaryň birisem Keltegoňurly Gerçek baý. Häzir onuň göçi, süri-süri mallary Üňzüň ugruny syrýp, Uzboýa bakan eňip barýar. Bizem onuň öňüni gyýalap, serhede ýetirmän kakyp almakçy. Näderis öýdýäňiz, oglanlar?

– Gyrgy uran ýaly ederis! Läşini şakgalarys! Çomuç çapan ýaly pürreläris! – diýşip, esgerleriň birtopary how çekişip gygyryşdylar.

Şundan soň nahar iýmäge oturyldy. Işdämen ýalmawuz ýaş ýigitler gowrulyp bişen täzeje goýun etinden sümrüp-sümrüp

iýdiler, omaça gemirdiler, gazanyň düýbündäki lödereli ýagdanam kaşyklar-kaşyklar içdiler.

Dem-dynjyny alandan soň atlanan eskadron ýaşyp barýan Güne ýeňsesini öwürüp, çölüň jümmüşine bakan uzak ýola rowana boldy.

* * *

Keltegoňurly geceleleriň ýaşulysy Gerçek baý daň-säher çaglary howsalaly bir düýş görüp, hopugyp ukudan oýandy. Wadaryga beýle-de bir ýaman düýş bolar ekeni! Asmandan inen nägehan gara bulut obanyň üstüne agyr labryny salyp çökdi-de, öýleri-oraçalary, çatmalary-kümeleri, mal ýataklaryny-küdeleri, gürmek ilatyň mesgen tutan uly oýuny lapbaň-lapbaň garagurum bilen örtdi. Janly-jemende bary şol garagurumyň astyndan çykyp bilmän, urnup-çabalanylýp heläk boldy.

Der basyp, demi tutulyp, gyssaga galan Gerçek baý hasyr-husur özüni daşaryk atdy. Oraşan görnen gorkunjy belanyň düýş ekendigine gözi ýetip, baý uludan bir demini aldy. Hudaýa ýüz müň şükür etdi. Görse, daňyň tilkiguýruk bolan ümüş-tamyş, asuda, parahat pursady. Obasy, mal-mülki öňküsi ýaly abat oturypdyr. Emma gözi bilen görüp dursa-da, ýaňky düýşüniň basmarlaýjy, agyr täsirinden boşap bilmedi. «Allajanylarym, bu nämäniň alamatyka?» diýip gaýgy-gussa galdy. Uly aýalynyň öýünde ertir namazyny okanda-da, soň göwünli-göwünsiz iýip-içen bolup otyrka-da, gören düýşünden gowuluga garaşmaly däldigini göwnüne getirip, perişan halda boldy. Aýaly Ogulsabryň göwnüne, baýyň süýnmek at ýüzi gaýgydan ýaňa hasam sallanylýp süýnen, uzyn alasakgaly hasam uzan ýaly göründi. Ýürekdeş keywany geceleleriň mertebeli, sylagly ýaşulusyna özüniň zenanlyk wepadarlygyny hem yhlasyny bildirip: «Näme bu gün kelläň agyryp turaýdyňmy, kakasy? Ýeňsäňi, boýnuňy, arkaňy owkalap beräýerin?» diýip sorady. Baý aga başyny ýaýkalap, owkalamanyň gerek däldigini aňdyrdy. Soňam öz ýanyndan oýlanyp: «Şu düýşüň rejesi geň däl-ow. Bolmasa, uly bir sadaka bersem näderkä? Ýa-da keramatly öwlüýäniň ýoluna ýykylsammykam?» diýdi. Şuny göwnüne getirende, şol zamanyň diri öwlüýäsi, keramatly Hajymuhammet işan onuň gaýym kalbyna

doldy duruberdi. Şejere köki gadymyýetden uzap gelýän pirzada, Ahal ýurdunyň at-owazaly işany Nepesdurdy işanyň agtygy, Orazguly işanyňam Buhara bilimli ahun ogludy. Gerçek baýyň Hajymuhammet işan bilen tanyşlygy gaýybana görnüşde bolup geçipdi. Baý bir ýola gyn-gyssaga düşende: «Ýa Hajymuhammet işan jan, şu beladan başymy gutarsañ, ýoluňa gara goýnuň bir öweji!» diýip, görer-görmez ýerden işan agany kömege çagyrypdy. Soňra, gorka goýan şol ahwalat duýdansyz gelşi ýaly hem aňsat sowlupdy-da, asla dereginde howsala galar ýaly zat hem ýok ýaly bolup görnüpdi. Baý «nahak gorkupdyryn» diýen pikir bilen, bu wakany tiz ýadyndan çykarypdy. Aradan dört-bäş aý geçensoň, ynha saňa, kellesi goçak, daýanykly, ter gara sakgal gödeksi bir nätanys bir pyýada ullakan gözlerini gyrpyldadyp, salam berip geldi.

– Meni işan agam iberdi. Baý öwejimizi bersin diýdi – diýip, nätanys ýaman algyly ýaly, iç işikde sömelip dur.

– Haýsy işan? Ol niräň öweji?

– Hajymuhammet işan. Sadaka aýdan öwejiňiz.

Baý bu habary eşidip haýran galdy. «Eý, Hudaý! İşan meniň öweç aýdanymy nireden bildikä? Men muny ogullaryma, aýallaryma-ha aýtmadym. Älhepus, şol işan oturan yerinden hemme zady aýan görüp otyrmyş diýýärdiler welin, şol aýdylýany çyn bolup çykjagow!

– Özem gara goýnuň öweji bolmalydyr diýip, pirib sopusy goýnuň reňkinem aýdyp dur – İşan aga siziň şol aýdan ýeke janlyňyza zaram däl, yöne, algy-bergini kyýamata goýmaly – diýip iberäýdi.

Gerçek baý özüniň bermeli bergisini wagtynda üzmändigini üçin, işan agadan ötünç sorayandygyny aýdyp, bermeli öwejini berip goýberdi. Üstesine ýene bir öweji hem goşup iberjek bolanda, sopy kes-kelläm göwnemedi. Ol ýola düşmekçi bolanda, özüne Aman sopy diýilýändigini, il içinde «Aman däli» lakamynyň has ýörgünlidigini mälim etdi. Aman däli özüne ürji bolan arwah-jynlaryndan başyny gutarmak üçin, baryp-ha ýaş ýigit çaglary işanyň aýagyna ýykylypdy, göze ilmeýän wepadarlyk ýüpi bilen pirine ömürlük çatylyp galypdy. Din-ygtykadyň ganym duşmanlary tarapyndan obadan gaçyrylan işan indi näçe ýyl bari gum içinde

aýaly, ýaş çagalary bilen awara bolup ýörkä-de, Aman sopy onuň bilen deň heläkçilik çekip, oňa sadyklyk bilen hyzmat edýärdi. Gerçek baýyň guma-tüme ady dolan keramatly işany gaýypdan tanaýşy hem ýaňky öweçli waka bilen bagly bolupdy. Baý ala sakgalyny gysymlap, ýüzüni ünjüli sallap oturyşyna, işanyň huzuryňa zyýarata gitmegi hem-de oňa düýşüni ýorduryp gaýtmagy niýet etdi. Öz obasynyň işany Humaý mollany ol öz ýany bilen ýol ýoldaş edinip äkitmegi müwessa bildi. Humaý molla öň bir sapar özüniň hormat-sylagyny bildirmek maksady bilen, uly işanyň huzurynda bolup gelipdi hem onuň oturymly ýerini, hal-ahwalyny ýagşy bilýärdi. Her haýsy bir ýörgür ineri münen iki ýolagçy ~ Gerçek baý bilen Humaý molla uzakly gün alys ýoluň ençe menzilini sökläp, agşam çagy gözlerine ýaramly görnen bir odunlyk-çöplük gumda dem-dynç almak hem ýatyp gitmek üçin düşlediler. Mallaryny duşap, meýdana goýberdiler. Şonda oduň başynda, jamda erän gowurdagy possuk nan bilen iýip, tüňçä demlenen gök çaýy käselerine guýup, ine-gana otyrkalar, Humaý molla Hajymuhammet işan barada eşiden zatlaryny sodalyk bilen gürrüň berip başlady.

– Gudratly Taňrynyň Hakymuhammet işana eçilen güýjüniň, keramatynyň hiç bir zadyň çaky däldigini jemyg halaýyklar gözi bilen görüp kaýyl bolan. İşany höküwmediň zyndany hem saklap bilmändir.

– Bäh, şeýdiýsene! O neneňsi bolupdyr?

– Şura hökümediniň başlygy Gaýgysyz Atabaý düýşürgäp, gara basyp ýatyp bilmänmiş diýýä. Düýşünde syçmazlaryň batyry Täç gök serdar dübläp, ýalaw gylyjyny syryp, üstüne sürnüp durmuşyn. «İşany bidir boşadyp goýbermeseň, sen meniň oglum dälsiň!» diýýämişin. Onsoň Gaýgysyz Atabaý bialaç ony boşadyp goýberenmişin. Özüne-de ýagşy maslahat berenmiş: «Üstüňden arza ýazýan obadaşlaryň gözünüň öňünden sowul-da, maşgalaň bilen çöl-sähraýa göçüp git» diýenmiş. «Men şu hökümet jaýynda başlyk bolup otyrkam, hiç kim saňa barmagyny batyryp bilmez!» diýip pentlänmiş. Ýeri, muňa gudrat-keramat diýmän, dagy näme diýersiň!

– Eý-ho! O dünýäden buýruk geler-de, heýem, ol gudrat-keramat bolmazmy? Aý, ynha, işan aga düýşümiň ýorgudyny Aý dogan ýaly

etse gerek.

Şu bölejik gumda ýatyp-turan iki ýolagçy ertesi hem inerlerini haýdadyp, öýle namazy uçurlarynda Mämmedöleniň oýuna baryp düşdüler. Mämmedölene eýelik edip oturan Gurbandurdy atly barjamly baý bulary ilden öňürtuli öýünde ýerleşdirip, gadyrly myhman aldy. Orta ýaşly, gepi-sözi ýerlikli, sakgal-murty mykraz bilen kemsiz bejerilgi, don-telpek geýşi ykjamdan gelşikli öý eýesi bu myhmanlaryň uly işany idäp gelenini bilýändigini, ýöne welin, öz öýüniň gapdalyndaky iki sany garaja oraçada ~ işan aganyň hem onuň sopusy Aman däliniň bala-çagasy bilen ýaşaýan gözgyny tüneklerinde myhman oturdar ýaly ýagdaýyň ýokdugyny iňňän sypaýyçylyk bilen syzdyryp duýdurdy. Söwüş toklynyň çekdirmesi äberiläýmeli bolanda, işan bilen onuň sopusyny Gurbandurdynyň özi çagyryp getirdi.

«Ahal ýurdunyň gerçek öwlüýäleri Nepesdurdy işanyň agtygy, Orazguly işanyň ogly nä sypatdaky adamka?» diýen pikir Gerçek baýyň aňyny eýeläp, ony hyrydar nazar bilen işany synlamaga mejbur etdi. Salamlaşyp, saçak başynda oturan işanyň ýüzüni galdyrmazak häsiýeti, ýüzüni galdyraýanda-da ýaramaz bir zat görmekden çekinýän misilli tiz gözünü sowýanlygy, diňw özüne mälim pynhan ýaşaýyş bilen ýaşaýan ýalydygy bir täsindi. Göwnüňe bolmasa, ol biziň bilmeýän başga bir dünýämizdenem habarly bolmalydy. İşan täk özüne mälim bolan duýgy-pikirleri içine salyp, pessaýdan «hüm-hüm» edip otyrды.

Işany ymam edinip ýassy namazyny okansoňlar, ynjalykly ornaşyp, döwme ak gant bilen gök çay içdiler. Ine, şu pursatda-da Gerçek baý özüniň nä maksat bilen gelendigini mälim etdi. Hajymuhammet işan baýyň gören düýşüni, hamala, öňden bilýän ýaly, gaty ynamly gürlledi. Düýşüň ýorgudy baýyň süňnüni lertzana getirdi.

– Gara bulut çökdi diýeniňiz ýowuz melamatdyr, başyňyza inip gelýän beläýy-apatdyr! Tiz wagtdan şura hökümeti üstüňize sülsat goşun sürüp, tutuş obaňyzy, dumly-duşuňyzy, gummy-tümi wer-tarham eder! Baý-gulak, basmaçy bahanasy bilen bigünä ilaty hem gylyçdan geçirer. Gan sil bolup akar!

– Toba estagpyrylla! – diýip, Gerçek baý ala sakgalyny sandyradyp, howsalaly seslendi. – Mal-döwletimizi Allanyň

ýoluna sadaka bersek, heý, bu bela başymyzdan sowulmazmy?!
Nätmeli borkak, işan aga?

– Sadaka bilen bu beladan sypma ýokdur. Ýazgytdan, kysmatdan
nädip syparsyňyz? Mal-döwletiňiz, oba-öwzaryňyz, bala-çagaňyz,
öz janyňyz howp astynda. Türküstandan agyr leşger geler, gum-
tüm dowzaha döner!

– Işan jan, onda biz şu wagtdan ölümimizi boýun alyp
oturybermelimi?

– Gaçan gutular! Gaçyp sypmak üçin az pursat galdy. Nesibeli
häzirden gaçyp başyny gutarar, nesibesiz gaçybam bilmez.
Mundan beýläk bolşewigiň halamadygyna şu ýurduň içinde orun
tapylmaz. Başga bir ýurda kerweniňi şaýla, Gerçek baý! Tizden-
tiz ýola düş! Häzirden gitseň, ýoluň açyk görünýä! Üňüzi
yzarla-da, sürüber gündogar bilen guşluk aralygyna!
Özümiňkilerden başga goşluşyp gitmäge meýilli jemende bolsa,
olary hem alyp gidiň! Musulman patyşaly ýurda aşyň, amanat
jany jepaýa goýmaň!

Şu gürrüňden soň Gurbandurdy baýyňkyda myhmansyrap ýatmaga
ömrylla kararyň ýetermi?! Gerçek baý hemrasy Humaý molla bilen
bile eglenmän yzyna serpmegi müwessa bildi. Ol pany dünýäniň
pynhan syrlaryndan habarly işandan ýagşy dilegde bolmagy
sorap, sowgat-hezzet üçin getiren zatlaryny gowşuryp, tiz ýola
düşdi.

Tä gije ýarymdan agýança inerlerini haýdadyp süren gyssagly
ýolagçylar, dan atýança gözleriniň awusyny almak üçin,
göwünlerine rahat görnen bir gumda ýene düşlediler. Ot
ýakynmaga, çay gaýnadymaga meýilleri bolmansoň, mallaryny
goýberip, hersi özbaşyna düşek ýazynyp ýatdylar. Uka
gidýänçäler, Humaý molla hümürdäp, Hajymuhammet işan barada
ýene ep-esli gürrüň berdi.

– Gözüni açyp göreni görgi, ýuwdany hunaba munuň. Doglanda
Gökdepe urşunyň bosgunynda, baş-başada, jan-jana gaçyp barýan
jemagatyň arasynda, gum içinde dünýä inýä. Şol wagt Hak
sylamyş Orazguly işanyň dört gyzy barmyş, Hajymuhammet onuň
ilkinji oglumyş. Müň dokuz ýüz ikinji ýylda dünýäden öten
Orazguly işanyň ornuny tutan Hajymuhammet ~ Buhara ylymly ahun
– öz obasynda uly metjit saldyryp, azan aýtdyryp, milleti

musulmançylyk ýolundan alyp barýa. Obanyň ýüzläp oglan-gyzy işanyň mekdebinde Kuran kerimi okap, hat-sowadyny hatym edýä. Bütin Ahal ýurdunda onuň abraýy belende galýa. Uly ahunlar onun sarpasyny tutup, din ýoluny oňlaýa. Emma bolşewik ýurdy eýeläp, jaýy jähennem bolmuş ýeňiýoluk Hudaýsyzlar depä çykanda, işanyň aýagyndan arza baryny gönderip, ýalan töhmetler ýöňkäp, dypowlara işany tutdurýarlar. Obanyň imanly ilaty, işany zyndandan çykarmak üçin, giden mähelle bolup, hökümet jaýynyň öňüne üýşýär. Olar: «Işanymyzy boşat, Gaýgysyz!» diýip gygyryşýar. Köp gygyransoňlar, Atabaýew köpçüligiň öňüne çykyp: «Aý, jemagatlar! Siziň bolşuňyzam edil araplaryň bolşuna meňzeýä. Bilýäňizmi, Hasan-Hüseýini öldürenem araplar, olaryň agysyny aglanam araplar. Işanyňyzy arza ýazyp ýamanlap tutdurýanam özüňiz, indi gelip boşat diýip dyzaşyp duranam özüňiz. Mundan düzgün bolmaz. Baryň gaýdyň obaňyza!» Emma millet gaýdarly däl diýýä. Şonda Atabaýew:

«Hany onda işan gerekliň öňe saýlan!» diýip hemle urýar. Gubjy, Meret çonak ýene-de iki adam öňe çykýa. Öňe çykanlary ur-tut tussag edip, zyndana salýalar. Halaýygam nalaç obasyna dolanýar. Başdan gazaply daran Atabaýewiň işany boşatmak niýeti ýok ekeni. Ýöne, bahym alaç tapman, goýbermeli bolan. Ine, şondan bäri hem ýurduň gerçək ulamasy dogduk obasyndan tazykdyrylyp, aýaly Güljebibi hem çülpe çagalary bilen çöl-beýewanda syňsyraklap ýör. Eý, toba! Muňa näme diýip, näme aýdarsyň! Pygamber ornundaky agla pirini sähraýa kowan şermysar ýurduň döwlet binýadynyň çagşap ýykylmaýşyna men haýran!

Uka gidip barýan Gerçek baý barha gowşayan ses bilen:

– Tiz gaçan ýagşy... Tiz gaçan ýagşy... – diýip, hümürdedi-de, bahym hor çekip başlady.

Aradan üç gün geçip, dördülenji gün diýlende, döwletiň howpsuzlyk edarasynyň gizlin habarçysy, gum içinde ownuk söwda edýän Mäti Myssy Keltegoňurly Gerçek baýyň öz çaga-çugasy, aýal-ebtady, dogan-garyndaşy, çopan-çolugy, öýdençerleri-talabanlary, süri-süri maly bilen uly göç tutup, agyr kerwen tartyp, uzak ýola ugrandygyny hökümediň edarasyna eşitdirdi. Üňüziň boýuny syryp barýan ymgyr göç öz kasdyna iberilen

başdan-aýak ýaragly, pulomyotly jeza beriji eskadronan gutularmykan ýa gutulmazmyn-aý, nesibede näme bolsa görübermeli bolar-da.

* * *

Bol suwly kaky bolan Garagurbanyň oýunda ilkinji ýazlaga çykan täze sowhozyň sagymçylary nyzam bilen sap-sap bolup gelýän atly gyzyl goşuny görüp, aňk bolup, agyzlaryny açyp galypdy. Beýle geň zady bular ömründe görmändi. Gumuň gädiginden oýa aralaşýan zürük budýonnowkaly, maňlaýy gyzyl ýylдыzly, billeri gylyçly, eginleri tüpeňli esgerleriň seslerini goşup, ýognas orlaşyp aýdym aýtmasynda güýjüne baýrynýan ýeňijiniň dabarasy, haýbaty, hemlesi eşidilýärdi. Çopan-çoluklar, sagymçy aýal-gyzlar, ylgasyp garşy çykan çagalar giň oýuň içine ýaňlanyp düşýän aýdymyň del sözlerine kän bir düşüňibem baranokdylar.

Aklaryň soňky daýanjy,
Primorýäni almaga,
Derelerden hem daglardan
Diwiziýa gitdi öňe!
Guma garyp samuraýy,
Ýepbekläp Kolçak şerraýy,
Böwsüp geçip kän derýaýy,
Eskadron gitdi öňe!..

Merkezden uzakda, çölüstanyň jümmüşinde täzelikde guralan «Ordžonikidze» sowhozy birki gün bäri ürkeyän Öwgi baýyň hem onuň arkalanyan iküç sany atly-ýaragly ýaranlarynyň haýbaty zerarly dargamaga ýakynlapdy, sowhozyň ilaty bolsa häzir gyzyl goşunyň gelmeginu beladan halas bolanyň begenji bilen garşylaýardy.

– Ýoldaş kemendir! – diýip, sowhozyň direktory Gylykly Öwejew süňklek hor ellerini owkalaýşy hem gara gözlerini gyrp-gyrp edişi bilen özüni dogumly, öjemel adam däldigini aňdyryp, Aşyr komandire arzy-halyny aýtmaga durdy. – Hanha, görýäňizmi, oýuň aňry ýakasynda öý dikip, goş basyp oturany. Öwgi baý şol,

bizden ýaňa içi tütäp durandyr. Onuň içiniň ýanyany: oturymly oýy, öri meýdanlary, kaklary-guýulary, on baş müň dowary zor bilen elinden alnyp, hökümet tarapyndan biziň «Orjo» sowhozomyz döredildi. Millet köne hojaýynyň adyny «Ögi baý» diýip tutýa. Päli-öwzaýy, gowy däl şonuň. Düýn däl, öňňin gelip düşdi. Baryňyzy paýhynlap, malymy sürüp giderin diýýä. Ýaragly basmaçylary hem häli-şindi ýanyna gelip dur. Sagymy duruzdy. «Süýt ýerine ganyňyzy içersiňiz» diýýä.

– Gaty sürünyär-ow peläket! – diýip, bir aksakgal goja kişi hem gapdaldan goşuldy. – Hökümetiň goýan adamynam äsgerenok. «Men saňa «Gylykly» diýmen, «Hyllykly» diýerin, burny sümükli pyşgy goýun diýerin» diýýä. Iki gün bäre goýny, guzyny seçdirenok. Janawerler şu golaýda emşip otlap ýörler. Şeýle-de bolýan iş. Nätjegimizi bilýän däldiris. Hanha, görüň, baý öýünden çykdy. Itini üýrdürip dur bize bakan. Aýallary, çagalaram çykdy.

Yaşulynyň aýdany ýaly, egni gyrmyzy donly, başy gaba telpekli, ýogyndan deşlek Öwgi baý at ýatagynyň ýanynda, hamala, gorky-ürküsi ýok ýaly, arkaýyn bärsine garap dur. Gaýtam ol: «Ýekesini iýmäge dözmän, ömrüm boýy köpelden malymy siz meniň elimden mugtuna gaňryp alarsyňyz-da, ýene men siziň öňüňizde müzzererinmi?!» diýýän ýalydy. Mähnet ala köpegi hem, eýesiniň jaýyna bakan lowh-lowh üýrýärdi.

Öremet komissar: «Sowet hökümetiniň zarbyny görkezerismi?» diýen manyda eskadron komandiriniň ýüzüne soragly garady. Aşyr komandir onuň ümüne düşünip, başyny atdy. Ata ýüklenen pulomýodam tūmmeğiň üstünde gurlup, okly lentasy dakylp taýyn edilipdi. Öremet komissar aldaýjy ýaragyň syrtyna geçip çemelendi-de, «Üç yüz elli metr» diýip çaklady. Onsoň ullakan burny bilen pezzik murtuny ýaraga ýaplap, gaşlak ala gözleriniň birini ýumup çenendi-de, gysmaly ýerini gysdy welin, pulomýodyň gulak gapyjy pakyrdysy gumlularyň haýýadyny göçürdi. «Bäh, gök gübürdän ýaly eken-ow!» diýip, kábiri gorkusyna aşak ýapyrylanynam duýmady. Gapdalky kümelik, çatmalygyň ýanynda ýatan birki sany köpek aýylganç waňkyryşyp, oýdan zuwt gaçyp gitdiler.

Nyşana alnan ýere doly ýagan ýaly bolup sowrulan oklaryň

turuzan tozany ýatýsansoň, görseler, Öwgi baýyň özem, ala köpegem, ownukly-irili çagalarynyň iki sanysam ýere serlip ýatyrdy. Aman galanlary özlerini öýe atyp gizlenipdi. Baýyň ýaralanan tohum aty bolsa, ýatagynda aýagyny kakyp urnup ýatyrdy.

Öremediň bitiren işini esgerler hem gumlular: «Berekella! Kimiň kimdigini görkezdiň!» diýip, wagyrdy turzup oňladylar. Bettan bolsa gylyjynyň baljagyna elini ýetirip:

– Komandir! Rugsat ber! Galanynam kerçäp gaýdaly! Meniň bilen diňe meýletinler gidýä! – diýip, hyjuwly seslendi.

Aşyr komandir «eňiň!» diýen manyda elini salgady. Bettanyň baştutanlygynda bir toplum ýigit gylyçlaryny syryp, atlylaryň üstünde ýapyrylyşyp, takyryň ýakasy bilen gykuwlaşyp eňdiler. Baýyň maşgalasyndan diri galanlary ~ orta ýaşan aýal, garry kempir, ýigit çykan oglan, ýaş gelin, gulkakly gyz – öýden çykyp, guma ýarmaşyp gaçdylar. Bagty ýatan bendeler gumdan aşmanka, olaryň üstünde atlar harlaşyp, gazap bilen inip-çykýan ýalaňaç gylyçlar ýalpyldaşyp, baryny leýs edip taşlady. Bettan, Annak, Gurby, Mäti, ýene birnäçe gylyjyny gana boýan esgerler, toplary bilen haşlaşyp, ýeňleri bilen ýüzleriniň derini süpürişip, şowhy göterilmeden ýaña hähhildeşip gelende, komandir olara «sag bolsun» yglan etdi.

– Gadyrly ýurtdaşlar! – diýip, Aşyr komandir gelşikli ak ýüzüne şadyýanlyk çayyp, epläp tutan gamçysy bilen ädigine pat-pat kakyp, esgerlere hem sowhoz işgärlerine ýüzlendi. – Biler bolsaňyz, şu gün birinji maý! Bütün ýer togalagynyň zähmetkeşleriniň toý toýlaýan Beýik baýramy! Şu mahal Sowet Watanymyzyň paýtagty gyzyl Moskwanyň hem-de Türkmenistanyň ýüregi gözel Aşgabadyň köçelerini bir göz öňüne getirip görsediňiz! Topar-topar, sap-sap geçýän toýçy mähelläniň gollaryndaky gül desselerinden, pasyrdaşýan gyzyl baýdaklardan, transparantlardan ýaña tutuş şäher çog bolup lowurdap gözüni gamaşdyrýandyr. Belentde ýaňlanýan aýdym-saza, çagalaryň hem ulularyň şowhunyna ürküp uçýan guşlar süri-süri güsürdeşip, gonara ýer tapýan däldir. Gaýşarylyşyp asmana garasaň, göm-gök howada perwaz urýan ak ganat kepderileri görersiňiz! Hemmeleriniň ýüzünde şadyýanlyk, gözlerinde

guwanç!..

– Şu gün bütin dünýä zähmetkeşleriniň güýç birikdirýän günü! – diýip, Öremet komissar komandiriň aýdanlarynyň üstüni ýetirdi. – Biziň bolşewistik partiýamyz näme diýýär? «BÜTIN ÝER ÝÜZÜNIŇ PROLETARLARY BIRLEŞIŇ!» diýip çagyryar. Edil häzir kapitalistik ýurtlaryň proletarlary Londonyň, Parižiň, Berliniň, Nýu-Ýorkuň köçelerinden gyzył baýdak göterişip, gorkman-çekinmän geçip barýarlar. Gaýtam, gan içen baýlar, ekspluatatorlar olardan eýmenip, öýlerinde zagyrdyklaşyp otyrlar. Ýok bolsun baýlar, basmaçylar, molla-işanlar ~ milletiň ganyny sorýan sakyrtdalar, mütürükler! Şolary ýok etmän, Garagumda täze durmuş gurap bolmaz! Synpy duşmany kerçemeli bolanda, biz hiç haçan dözmezlik etmeli däldiris! Ine, ýoldaş Bettanyň topary ~ batyr ýigitler ~ siziň gözüňiziň önünde ajaýyp görelde görkezdi! Hawa, biz size joşgunly, şatlykly baýram getirdik! Toý toýlaň! Keýp çekiň! Göneniň! Gül boluň!..

Päh, şundan soň sowhozyň ýoz dowar sürüsinden on janly diýmän, on baş janly diýmän, soýha-soý başlandy. Howlukmaç jaz-juz edilýän bagröýkeniň, çybykda örtenýän çişligiň, gazanda bygyrdaýan buglamanyň, ýahnalyk gaýnadylýan pudar-pudar bölekleriň, başga-da dürli tagamlaryň ysy oturymly oýa dolup, uzakdan timisgenip aýlanýan tilki-şagallaryň agzyny suwardyp, agyzlarynyň gyllygyny akdyrýardy. Bahym agşam düşüp, töwerekdäki gum depeleri garaňka gaplananda, sowhozyň kümesiniň gapdalynda ýedi-sekiz ýerde ot ýakylyp, her oduň başynda aýratyn topar ornaşyp, işdämenlik bilen toý nahary iýlip başlandy. Esgerleriň gaty-gaty gürleşmesi, bir-birine gep atyşmasy, jak-jak gülküsi goşulyşyp, tutuş wagyrda-galmagala öwrülýärdi. Naçalnik ak gurşawly ýylmanak çelekten «üzüm suwy» paýlap başlansoň-a, kelleler sämäp, göçgünli sesler Garagurban oýuny göçüräýjek boldy.

Mähelläniň bir çetinde, kiçeňräk toparyň arasynda, Suhanberdi molla şu mahal bu şadyýanlyga goşulman, başyna agyr iş düşen adam ýaly, gussa çekip otyrды. Esgerleriň hara urup iýýän baýramçylyk nahary oña, hamala, ölä edilýän düşek aşy ýaly görnüp, bokurdagyndan geçmeýärdi. Mollany hemra tutunan, günä-

sogaby bilýän, ýuwaş häsiýetli Melebaý halypasynyň nä sebäbe gussa çekýänine düşünip, özem gaty perişan haldady. Munuň sebäbi hem, oýuň gündogar ýakasynda Öwgi baýyň hem onuň tutuş maşgalasynyň läş bolup serlip ýatyşydy. «Eý, toba! Müň keren toba – diýip, molla owhuldap, ýüreginiň harasady içine sygman, Hudaýa mynajat edýärdi. – Ýa Ýaradan! Bularyň şu bolşy gurt-guşuň meýdanda galan meýide çozuşy ýaly dälmi?! Gurt-guşuň aňsyz edýän işini bular heşelle kakyp bilgeşlän edýä! Ynsanyň wagşylygy has ýaman bolar eken-ow! Elheder aman!..»

Mähelläniň bir ýerinde esger bagşynyň «Hudaý jan, ha-aw!..» diýip çirkin ses bilen aýdyma gygyrmagy meý-mes bolan jemagatyň şowhuny göterip, ony däli-porhanlyk hetdine ýetirdi. Ýigitleriň esriklik duýgularyny atlandyrýan aýdymlar olary bagşydanam gaty gygyryp orlaşmaga, zöwwe-zöwwe ýerlerinden turmaga, ha-aw – ha-aw diýip zowlatmaga mejbur edýärdi. Şo barmana Öremet komissar bilen Bettan orta çykyp, lezgi tansyna tutdular welin, olaryň uçganaklap, şatanaklap hereket edişi oduň ýalp-ýalp ýagtsyna hakyt aldaýjy melgunlaryň oýnuna meňzedi.

Mesirgeşip, orlaşyp ýatan peläketler gijäniň birmahaly oturan-oturan ýerinde gapdalyna ýykylyp uklap galdy. Sowhoz işgärleri bolsa, has oň kümelerine hem çatmalaryna siňipdi. Agraslyk bilen göterilen gädik aýyň gyzył şuglasyna tutuş dünýä gana boýalan ýaly göründi. Bu görnüşi haýran galyp synlaýan Suhanberdi molla bilen onuň hemrasy Melebaý takyryň gaýra ýakasyndaky kak hem suwdan doly bolman, gandan dolumykan öýtdüler. Olar gyzył ýaýryt bolup ýatan esgerleriň arasyndan saýlanyp, kümeçiligiň oňünden hersi bir pil tapyp alyp, Öwgi baýyň özüni hem maşgalasyny guma duwlamak üçin, oýuň gündogar ýakasyna ugradylar.

Dowamy bar >> Hekaýalar